



Jaroslav Fritsch

Zapomenutý maršálek

EMANUEL SALOMON
Z FRIEDBERGŮ-MÍROHORSKÝ



EDICE
Q
MAGNETKA

E
NÁKLADATELSTVÍ
EROCIA



NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA



Jaroslav Fritsch

Zapomenutý maršálek

EMANUEL SALOMON Z FRIEDBERGŮ-MÍROHORSKÝ

**NAKLADATELSTVÍ EPOCHA
PRAŽSKÁ VYDAVATELSKÁ SPOLEČNOST**

Ediční rada Edice Magnetka:

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK; Technická univerzita Liberec)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem)

PhDr. Jan Koura, Ph.D. (FF UK, Ústav světových dějin)

PhDr. Miloslav Martínek, CSc.

JUDr. František Čermák

Copyright © Jaroslav Fritsch, 2018

Cover © Vladimír Pfeifer, 2018

Photos © Martin Ďásek, Muzeum hlavního města Prahy, 2018

Czech edition © Nakladatelství Epoque, Pražská vydavatelská společnost, 2018

ISBN 978-80-7557-515-9 (ePub)

ISBN 978-80-7557-516-6 (mobi)

ISBN 978-80-7557-517-3 (pdf)

Obsah

Prolog	7
Dětství	8
V akademii	19
Z Terezína do Itálie	31
Vídeňská revoluce	36
V Uhrách	39
Z Prahy do Valašska	49
Z Vídně do Itálie	53
Zpět do Itálie	67
Z Chorvatska do Uher	73
Z Uher do Haliče	82
Na odpočinku	87
Starostou vysloužilců	93
Založení spolku Český Kneipp	103
Kneippiáni na přelomu století	118
Doslov	123
Závěr	125
Hodnocení umělecké tvorby Emanuela Salomona z Friedbergů-Mírohorského	132
O autorovi	133



Foto Martin Dásek

Procházíme-li pražskými Olšanskými hřbitovy, přivede nás jedna z mnohých zdejších cest k hrubě tesanému načervenalému kamennému stojícímu v řadě výraznějším náhrobků. Tu, zcela zapomenut, odpočívá kdysi úspěšný voják a činorodý kreslíř, výrazná osobnost Prahy 19. a počátku 20. století – Emanuel Salomon Friedberg-Mírohorský.^{*)}

Prolog

„Při výletu za olšanskou romantikou nehledejme romantiku u hrobů známých velikánů, nýbrž po ní pátrejme právě u zapomenutých, nikým nevšímaných a zanedbaných hrobů, pomníků a desek, kolem nichž chodíme jindy netečně, a jejichž nápisy a emblémy jsou mnohdy nejvýš pozoruhodné! Mohli bychom v těchto starých hřbitovech procházet řadu za řadou, hrob za hrobem, a vždy na nás číhá nějaké překvapení. Co chvíli vynoří se z nápisu jméno, jež mělo významný zvuk v 19. století! Pilní čtenáři literatury minulého století, přátelé dějin, milovníci obrazů, soch a hudby, ctitelé politiků, návštěvníci divadel, prostě všichni, kdož znají kulturní historii minulého století, setkávají se zde se starými známými, a co chvíli zůstanou překvapeni stát nad patinou pokrytým náhrobkem, pod nímž odpočívá jejich starý známý, ne snad osobně známý, nýbrž známý svým dílem. A tu paměť náhle oživuje a před očima vyvstává dílo toho, jež zde leží pod těžkým kamenem či měkkým drnem. Vyrůstá i jeho život a osud, ba historie celé doby a generace.“

E. A. Hruška, Romantické Olšany

^{*)} Je na místě zde čtenáři prozradit, že tento pozoruhodný muž za svého života používal několik způsobů zápisu svého jména. V mládí se podepisoval jako Emanuel Salomon z Friedbergu či z Friedbergů, v německém znění pak jako von Friedberg. Coby malíř, kreslíř a český vlastenec však začal používat i českého překladu svého přídomku, a to v podobě Friedberg-Mírohorský či z Friedbergů-Mírohorský. Autor se proto rozhodl využít v textu všech těchto variant.

Dětství

Emanuel Salomon z Friedbergů se narodil v Praze 18. ledna 1829 v bohaté zemědělské rodině. Chlapcův otec Augustin Ignác Salomon z Friedbergů (1795–1880) byl hospodářským radou, kde navázal na rodinnou tradici správců na panstvích bohatých šlechtických rodů, a vedle toho byl sám úspěšným zemědělským hospodářem. Chlapcova matka Terezie, roz. Fialková, (1803–1829), byla dcerou píseckého lékaře – doktora Karla, šlechtice Fialky. Doktor Fialka byl spřízněn s chrudimskou statkářskou rodinou Granitzerů z Granzensteinů, s níž udržovali letitý příbuzenský vztah.

Radost obou rodičů z narození zdravého syna netrvala dlouho, Emanuelova matka krátce po porodu zemřela. Vdovci zpočátku vydatně pomáhala s péčí o děcko a domácnost jeho sestra Anna. Ta měla jinak svých povinností dost na vlastním hospodářství. Byla provdána za statkáře Neumanna, hospodařícího nedaleko Prahy na vlastní usedlosti v lokalitě dnešních Královských Vinohrad. Emanuelův otec Augustin Ignác měl ještě několik dalších sourozenců. Nejvíce se však stýkal se sestrou Neumannovou a starším bratrem Josefem, který hospodařil v Cítolibech u Loun, kde vlastnil malou octárnu. Josef Salomon Friedberg tam vedl poklidný staromládenecký život a do Prahy jezdil jen příležitostně. Právě zde bratra přesvědčil za vydatné pomoci sestry, aby se znovu oženil a k malému děcku přivedl matku.

Augustin Ignác Salomon Friedberg se roku 1832 skutečně podruhé oženil, a nemluvně tak získalo novou matku. Tou se v květnu toho roku v jednom z pražských kostelů stala Františka baronesa Staël-Holstein (1805–1880). Předkové jejího rodu si obstarávali živobytí zejména ve státních službách, především jako vojáci nebo úředníci. Ostatně, i nevěstin otec Josef Stael z Holsteinu (1763–1827) býval generálmajorem rakouské armády.

Dlužno dodat, že Augustin Ignác se dobře oženil. Druhá manželka přijala novorozeně za vlastní. Měla děti ráda a její nová rodina se

časem rozrostla o sedm dalších potomků, o pět děvčat a dva syny. Nebylo divu, že se Emanuelův otec měl s novou ženou dost co ohánět, aby početnou rodinu uživili. Manželé Friedbergovi byli dobrými hospodáři, brzy spočítali, že po zaplacení nájemného neboli pachtovného, nebude výdělek z menšího hospodářství nijak velký. Příjem soukromého hospodářského rady nebyl také nijak ohromující, proto manželé svoji veškerou snahu směřovali k tomu, aby hospodaření rozšířili. A pokud možno na vlastním! Otec měl propachtovány pozemky v místech zvaných Horní Stromky, dnes v části pražských Vinohrad, kde s rodinou bydlel. Nebyl však jenom pouhým pachtýřem, vlastnil ještě vzdálenější pozemky v lokalitě dnešních Strašnic. Když vypršel čas nájmu Horních Stromků, prodal vlastní majetky ve Strašnicích. Koupil si usedlost zvanou Malovaný lis s pozemky v dnešní Libni. Stal se tak sousedem romantické usedlosti zvané Šilboška nebo také Ztracená varta (usedlosti zanikly koncem 19. století).

Život za městem provázely další stinné stránky – nemoci. Rodinným lékařem, který býval otcem Ignácem do usedlosti z města povolován, byl jistý doktor medicíny Čermák. Malý Emanuel ho neměl rád, říkal mu doktor Čmuchálek. Doktorovy léčebné procedury mu přišly drsné a přinášely v nemoci spíše další utrpení než úlevu. Malý pacient byl na dlouhý čas zabalen, jak Emanuel říkával – „uhemován“ – do prostěradel. Nakonec byl uložen do teplé postele, která stávala na základě lékařovi rady v přetopené místnosti. Jizba s nemocným se po dobu léčení zásadně nevětrala a stejně tak se neměnilo prádlo, v němž byl pacient na počátku léčby uložen. Místo doušku chladné čisté vody, po které jako dítě toužil, dostával jen horkou polévku nebo horkou vodu s praženým chlebem. Výsledkem byly děsivé vzpomínky a nemoci před rodiči raději tajil a přecházel. Malý Friedberg se nevyhnul ani tehdy rozšířené léčbě pijavicemi, které se přikládaly na tělo nebo hlavu nemocného. V 19. století, které neznalo antibiotika, byly pijavice, nebo jak se říkalo – pijavky – častým pomocníkem při léčbě mnoha onemocnění včetně nemocí provázených horečkou. Opatrnost a nedůvěra Friedberga-Mírohorského k oficiální medicínské léčbě má zřejmě kořeny v raném dětství.

Dětství na statku v Horních Stromkách, spojené s mnoha dojmy vnímanými dětskou duší a představivostí, uplynulo. Od kolébky považoval otcovu druhou ženu za svoji vlastní matku. Doma

byl mezi dětmi uznáván s autoritou nejstaršího potomka. Rodiče s dětmi hovořili výhradně německy, ale doma občas padla i slova ve francouzštině, zvláště pak ty, které nebyly určeny dětským uším. Emanuel už jako dítě vnímal, že čeledín a děvečky hovoří mezi sebou jiným jazykem – česky. Naplněn dětským obdivem k otci, který se domluvil touto řečí, začal naslouchat slovům v jazyce, který přitahoval jeho zvědavost.

Vedle přirozené dětské zvědavosti nacházel zálibu v kreslení. Pro malého klučíka to bývaly slavnostní chvíle, když mu otec nebo máti vyšetřili papír, který mohl podle libosti pomalovat. Zpočátku to bývala jen vyražená stará nebo bezvýznamná rodinná korespondence, papírem se tehdy nemohlo plýtvat. Emanuelovo dětství bylo také vyplněno běžnými hrátkami venkovských dětí, hrou na schovávanou, slepou bábu, ale když chtěl být sám, kreslil. Byla to vlastně jeho nejmilejší zábava. Děti venkovských statkářů dostávaly v zimě příležitost poznat také městské děti. Býval to čas různých společenských akcí nejenom pro dospělé, ale také pořádané rodiči pro své děti. Malý Emanuel se tam necítil dobře. Rodiče jej společně s ostatními sourozenci vyšňořili do slavnostních šatů, v nichž se cítil stísněně, a celou dobu se navíc musel chovat způsobně. Těšil se domů, na usedlost, na jaro a do přírody. Maloval rád koně a zvířátka, která vídával kolem sebe. Tak ubíhaly měsíce. Z poklidu na statku ho vyváděl příchod letních měsíců. Léto v něm probouzelo slavnostní očekávání, toho se nemohl dočkat, chystal se na cestu k babičce Fialkové, babičce Granitzerové a dalším příbuzným do Chrudimi.

Zájem historiků a badatelů se většinou býval spojen s velkými a významnými městy. Vedle nich však žila také jiná města, prostoupená osobitým kouzlem starých hradeb, parkánů jako připomínkou zašlých časů a nově dýchající tempem své doby. K oněm městům patřila bezesporu i Chrudim, královské město protkané neméně zajímavými dějinami a pestrými osudy obyvatel. Město bylo vzdálené od Prahy jen několik hodin jízdy dostavníkem. Také Chrudim měla svůj český kulturní život, kvetl zde vlastenecký duch a nadšení pro český jazyk a národní tradice. Do chrudimského prostředí, nasáklého vlastenec-kou atmosférou let počátku devatenáctého století, chlapec jezdíval doprovázen otcem. K babičce Tereze Fialkové také pravidelně jezdíval její syn a Emanuelův oblíbený strýček a důstojník Moric Fialka.

V Chrudimi žila další babiččina sestra, ta byla provdána za českého vlastence rytíře Karla z Payersfeldů. Salon v domě u Payersfeldů dýchal společenským a kulturním životem, a hlavně, zde se scházeli ještě další chrudimští příbuzní – Saláškoví a Chytilovi. (Z rodiny Chytilovy pocházela Marie, později manželka věhlasného českého malíře Alfonse Muchy. Ke společnosti patřily mnohé zajímavé osobnosti. V intelektuálním zápase o českou věc dodával tradici a váhu tamní chrudimské sešlosti také potomek starého českého rodu Zapských ze Záp.)

Malý Emanuel, jako vzácná návštěva z Prahy, býval středem pozornosti. Chrudimská babička, její sestra a také chlapcův strýc Moric brávali malého hocha na časté procházky. A nejenom to, zúčastňoval se mnoha salonních událostí. Zde naslouchal hovorům dospělých a mohl se účastnit některých rozprav, samozřejmě jenom těch, které děti jeho věku chápaly. V Chrudimi nebyli jenom dospělí, byli tu i malí příbuzní. S bratrancem Karlem Saláškem byli velcí kamarádi a podnikali časté dětské výpravy do města a jeho okolí. Nebylo divu, že čas u chrudimských babiček mu rychle ubíhal, a když se ve dveřích objevil otec, bylo jasné, že nastal čas k návratu domů.

Léta bezstarostného dětství na usedlosti u Prahy pomalu uplynula. Nastal čas školního vzdělávání a rodičům přibyli nové starosti, kam a jak s dětmi do školy. Město Praha mělo až do 19. století statut uzavřené hradební pevnosti, sevřené původními barokními hradbami. Uvnitř stávaly také školní budovy. Za městskými hradbami býval venkov, kde se nacházely různé hospodářské usedlosti, některé měly blíže k městu a jiné ležely až kdesi v dáli. Ale školy, těch tu nebylo. Místa za hradbami měst provázely jiné možnosti.

Dávným nařízením slovutného císaře Karla IV. bývala místa za hradbami kdysi samotnými měšťany hojně využívána a osazována vinnou révou. V následujících stoletích však nastal úpadek vinohradnictví, které zvolna ochabovalo, až zaniklo. Pro měšťany nebyl problém zajistit svým potomkům škol. V časech panování Marie Terezie bylo nakročeno k povinné školní docházce a ve vsích vznikaly školy pro venkovské děti. Odlehlá místa a samoty měly stále problém, jak zajistit dětem od šesti do devíti let povinné školní vzdělávání. Stejně to bylo u Friedbergů.

Postupem času se za hradbami města začalo dařit větším hospodářům, k nimž patřil i Friedbergův otec. V dětství Emanuela formovalo prostředí a okolí, v němž vyrůstal. Přestavby malých dvorců na rozlehlejší hospodářské usedlosti v okolí Prahy byly příznačné zejména pro dobu na přelomu 17. a 18. století. Staré dvorce bývaly přestavovány ve větší hospodářské celky a současně měly reprezentovat majitele usedlosti. Mnohé usedlosti připomínaly sídla venkovské šlechty, ale udržely si původní názvy. V časech vinohradnické slávy mívala vedle obytného sídla významné postavení budova s vinařským lisem, který býval srdcem dvorce. Nová otcova usedlost se pyšnila názvem Malovaný Lis. Chlapcovu dětskou představivost umocnilo vyprávění a vzpomínka na dávného prastrýce Václava Mořice Salomona z Friedbergu, který měl vinice za Prahou s hospodářstvím, jež stále nesly jméno Šalamounka.

Další usedlost, která se váže k Emanuelovu dětství a jeho pozdější malířské tvorbě, byla známá jako Ztracená varta. Starousedlíci ji nazývali Šilboška. Název vznikl zkomolením z německého Schild Wache. Pojmenování mělo původ v místních událostech z konce 18. století. Pruské vojsko tu mělo postavit jednoho svého vojáčka na „vartu“, neboli strážit budovu letohrádku, který měl posloužit jako skladiště střelného prachu, tzv. „prachárna“. Vývoj událostí nabral nečekaně rychlý spád. Pruské vojsko odtáhlo z Čech a na strážného jaksi zapomnělo! Zapomenutý voják tu prý dle pověsti místních „vartoval“ ještě několik let. Časem se mělo opuštěného vojáčka údajně zželeť místní dívky, která vojáka navštěvovala. Vojáček návštěvy oplácet nemohl, opuštění strážného místa se považovalo za dezerci a následoval trest smrti zastřelením. Oba mladí lidé si poradili, vycpali uniformu slámou a figurínu postavili před strážný objekt prachárny. Už z dále bylo vidět postavu stojící vojenské osoby. Tuto romantickou pověst dodnes připomíná figurína vojáčka, která je uložena v pražském muzeu. Pověst o Ztracené vartě také jitrila Emanuelovu dětskou představivost. Možná to byla právě slova známé lidové písně: „Stojí voják na vartě v roztrhaném kabátě.“ A tu mají svůj původ.

Ztracená varta se do dějin českých zemí zapsala jinou, takřka neznámou událostí. Byla prvním místem v Čechách, kde se rozžárlil vánoční stromček. Tradice, která navozuje atmosféru Vánoc, pocházela z německých zemí. Majitel letohrádku Ztracená varta

počátkem 19. století svým přátelům předal slavnostně své dary právě u rozsvíceného vánočního stromku. Nápad vánočních oslav se stromkem v ryze českém prostředí přinesl divadelní intendant Liebich, jinak vážený a známý mecenáš umění v Čechách. Nápad se brzy rozšířil do všech českých domácností, kde se dosud o Vánocích věšovalo papírové slunce, starý slovanský symbol pro čekání na slunovrat. Také v rodině Friedbergově dětem zářil každý rok vánoční stromeček.

Bezstarostné roky uběhly a nastal čas, kdy rodičům přibýly školní starosti. V dobách Friedbergova dětství, jak bylo zmíněno, nebyvalo snadnou záležitostí zajistit pravidelnou školní docházku dětem, na statku Emanuelova otce tomu nebylo jinak. Každodenní pěší cesty ze statku v Libni až do Prahy nepřicházely u malého školáčka bez doprovodu v úvahu. Posílat každý den povoz s vozkou nebo kočár s kočím by bylo možné snad v zimě, ale v době zemědělských prací od jara až do podzimu, kdy byl každý povoz nepostradatelný, to nebylo pro hospodáře myslitelné. V zámožnějších statkářských rodinách se řešovalo základní vzdělání potomků podle situace a možností. Pro větší počet odrostlejších dětí se vyplatil vlastní domácí nebo privátní učitel, který za svými žáčky pravidelně dojížděl. Počátky školní výuky malého Emanuela byly obdobné, za ním a ostatními sourozenci dojížděl na statek třikrát týdně pan učitel Pohl, františkánský řeholník z Prahy, z kláštera u Panny Marie Sněžné pod řetězem, kde byl Emanuel jako nemluvně před několika lety pokřtěn. Po výuce domácím učitelem navazovalo další školní vzdělávání.

Roku 1837 začal Emanuel jako osmiletý chlapec studovat na Staroměstském akademickém gymnasiu v Praze, situovaném v objektu pražského Klementina. Ředitelem tu byl uznávaný jazykový vědec Josef Jungmann (1773–1847). Jungmann, pocházející z chudé početné rodiny z Hudlic na Berounsku, se vypracoval z ředitele gymnasia do pozice rektora pražské univerzity. Gymnasium mělo vynikající pověst a spolu s Friedbergem jej navštěvovalo mnoho studentů z vážených pražských rodin. Mezi oblíbené Emanuelovy spolužáky patřil také Vojta Náprstek, zapsaný omylem německy jako Adalbert Fingerhut. O věhlasu gymnasia svědčí skutečnost, že tu nebyvali jenom pražští studenti. Společně s nimi zde studoval Emanuelův bratranec Salášek z Chrudimi. Na počátku synových studií se totiž

otec po souhlasu sestry Neumannové rozhodl pro ubytování syna s jeho chrudimským bratrancem Saláškem na statku Neumannových, z něhož nebylo do města tak daleko. Strýc a teta Neumannovi pobyt obou studentů uvítali, sami byli bezdětní a na jejich usedlosti poblíž Královských Vinohrad bylo místa dost. A zejména, společná cesta do gymnasia ze strýcova statku nebyla dlouhá. Student Emanuel se do města uvnitř hradeb těšil. Stará Praha chlapce přímo fascinovala malovanými nápisy vývěsek a výstrčí nad kupeckými krámkami. Pestrobarevné tabule jej doslova vtahovaly do sítě krivolakých uliček, které protkávaly starou Prahu. Nebylo divu, že strýček Neumann na ně musel přísně dohlížet a občas svěřence pokárat, aby spěchali ze školy rovnou domů.

Gymnasista Emanuel Salomon Friedberg se učil velmi dobře. Dokonce ho bavila i latina, s níž neměl problém díky skvělé paměti. Ještě po padesáti letech na studentská let rád vzpomínal: „Mnohým bylo velikou trýzní, že jsme se museli učit doslova na paměť v původní latině téměř celému dějepisu Aurelia Victora. Já se tomu učil rád a velmi snadno, jednou to přečetl, již jsem si to pamatoval a dlouho ještě latinsky po výstupu z gymnasia.“ Nebylo mu ani ztěžko, když bylo v hospodářství vše hotovo, že musel strýci a tetě nahlas předčítat francouzské texty, vždy po večerech. Sám měl francouzštinu rád a strýci Neumannovi zase lahodila její melodičnost, ač nikdy francouzsky neuměl ani slovo. K večerním poslechům si zapálil strýc cigáro, to zavládla na statku pohoda a klid. Právě od strýce Neumanna, jinak velmi přísného a svérázného muže, dostal Emanuel příležitost, aby okusil chuť piva a vína. Obloustlý statkář Neumann se rád najedl a nepohrdl ani skleničkou kořalky. Tu měl při ruce společně se sklenicí pijavek, to pro případ, že by mu přišlo nějak těžko až „oulehlo“. Když nebyl při práci čas na cigárko, rád si zavdal šňupavého tabáku. Šňupání bylo tehdy módní záležitostí snad všech společenských vrstev, ale Emanuelovi se protivily věčně ukejchané postavičky s kapesníky v ruce. Takový byl i strýček. Strýc Neumann, tehdy již starý muž, skoro domácí tyran, nebyval v mládí žádný asketa. Na stará kolena s oblibou filosofoval, že člověku nepřísluší právo zavrňovat něco, co ještě nezná nebo nezkusil. Tak Emanuel Salomon Friedberg ve svých

osmi letech na strýcově statku poprvé okusil chuť vína a piva. Oba nápoje ho pro svoji rozličnou chuť vyděsily! Od té chvíle se alkoholu důsledně po celý svůj život vyhýbal a veřejně proti němu brojil. Další nešvar, kterým bylo kouření, rovněž neschvaloval. Byl jeho přísným odpůrcem. Kouření nazýval „čuděním“ a nedopal-kům neříkal špaček, jak bylo již tehdy zvykem, ale měl pro něho své vlastní pojmenování – „slavík“.

Přes to všechno to byl právě strýc Neumann, který upozornil švagra Augusta Ignáce, že jeho syn ve volných chvílích rád a hezky kreslí. To ovšem nebylo nic nového, v raném dětství ani otci neunikla synova záliba v kreslení. Tehdy ji považoval za běžný dětský rozmar, který časem obvykle pomine. Zájem však přetrvával až do studentských let. Tehdy se otec rozhodl Emanuela podporovat a nechal jej učit základům kreslení a malby. Dnes je málo známo, že úplně prvním učitelem kresby mladého Friedberga-Mírohorského byl uznávaný malíř Jan Kroupa (1794–1875), portrétista a pečlivý jemný kreslíř, který na sebe upoutal pozornost měšťanské společnosti Prahy začátkem 19. století dokonce i jako malíř miniatur. O Kroupovi šly Prahou jen ty nejlepší reference. Malíř byl vyhledáván zámožnými rodinami v Praze pro výuku jejich potomků a za svými žáky docházel. Druhým chlapcovým a dnes již takřka zapomenutým učitelem byl malíř Martin Tejček (1781–1849), krajinář a kreslíř historických momentů. Ten své žáky učil u sebe doma. Do Tejčkova bytu na Uhelném trhu v Praze však docházel malý Friedberg velice krátce. Pravdou je, že oba malíři, Tejček i Kroupa, působili na chlapce velice krátkou dobu. Zanedlouho se hochovi dostalo základů malířské školy od vynikajícího pražského portrétisty Josefa Tkadlíka. Malíř Tkadlík (1786–1840), pražský rodák z domu U Štupartů, se později vypracoval na ředitele pražské akademie. Měl své osobité metody výuky. Ve své pedagogické práci zásadně žákům doporučoval pečlivé studium skutečností. Tkadlík kategoricky odmítal prioritu sádrových modelů a jiné neživé předlohy. Mezi malíři byl znám zbožností a názorem, že skutečné a pravé umění má vycházet z náboženství. Své žáky velice důkladně seznamoval se studiem, přípravou a technikou malby obrazů s náboženskou tematikou. Tkadlík byl v pozici ředitele malířské akademie časově natolik vytížen, že se nemohl věnovat

jiným zájemcům než svým studentům na akademii. Soukromé hodiny skončily. Hoch však toužil po malířském vzdělávání, proto mu rodiče našli jiného učitele. Po krátké odmlce vstoupil do uznávané krajinářské školy Antonína Mánesa. Mánes byl v Praze mimořádně váženým učitelem, uměl si získat pozornost svých svěřenců a podchytit jejich zájem. Friedberg vždy s úctou a rád vzpomínal na malého, hrbatého, dobrotivého a nekonečně trpělivého učitele. Vzpomínal rád i na jeho zubatého syna Quida, který se od mládí rád nápadně odíval ve vlající halenu. Quido Mánes byl Friedbergovým spolužákem ze stejné třídy, také se učil krajinomalbě u svého otce. Obdiv žáků ke svému učiteli Mánesovi a jeho pedagogickým metodám přinesl ovoce. Oběma chlapcům byl rádcem jejich starší a mimořádně talentovaný spolužák, později známý malíř Bedřich Havránek. Desetiletý Emanuel se ve svých představách viděl v budoucnu malířem a nikým jiným.

Své přání svěřil doma, avšak představa budoucího životního povolání nenalezla kýženou odezvu. Otec nesouhlasil a odmítal uvěřit tomu, že by jeho prvorozený potomek nalezl v tomto oboru dostatečnou, a zejména důstojnou obživu. Prakticky zaměřený statkář dal synkovi najevo, že jeho představy o životě nesdílí. Doporučil mu, aby zvážil volbu životního povolání. Emanuel ve snaze naklonit si otce, oznámil mu své nové přání, bude tedy hospodářem jako on. Ani s tím však nepochodil. Otce nenadchla představa, že by měl být jeho prvorozený syn hospodářem. Měl proto svůj důvod. Zkušený statkář, který musel počítat každou zlatku, nepozoroval u syna obchodní vlohy. Rodiče váhali, ale když Emanuel sám přednesl svůj třetí návrh, stát se důstojníkem, nebyli otec ani matka proti. Otcova manželka přání podpořila, byla dcerou generálmajora, ale Emanuelovo studium podmínila tím, aby její nevlastní syn mohl vystudovat pouze prestižní vojenskou školu.

Tou pravou školou měla být Vojenská akademie Marie Terezie v Novém městě za Vídni – Terezianum. Nevlastní matka dobře věděla, že s Emanuelovým studiem nastanou rodině velká vydání, přesto za přáním stála. Měla velký zájem na tom, aby v rodině byla zachována vojenská tradice. (Dvě Emanuelovy sestry se v dospělosti provdaly za vojáky, Adele za majora a Louise za rytmistra.

Syn August Salomon z Friedbergů byl setníkem u 33. pěšího pluku a jeho synové Gustav a Metell byli také důstojníky.)

Dostat chlapce do prestižní vojenské akademie ve Vídni nebylo nikterak jednoduché. Akademie byla určena především dětem vojáků, vojenských úředníků či vojenských sirotků. Pouze pro ně bylo studium bezplatné, ale kadetům z rodin soukromníků, kterým Emanuelův otec byl, museli studium zaplatit rodiče. Bylo nutno počítat s každoročním vydáním o výši nejméně pěti set zlatých, a to po celou dobu Emanuelových vojenských studií. Současně bylo nezbytné podniknout další kroky pro synovo přijetí na akademii a navázat užitečné vojenské známosti, které otec zatím neměl. V bližším příbuzenstvu byl „oficiírem“ bratranec Edmond Friedberg, ale s ním se rodina vídávala zřídka. Mezi vzdálenějšími příbuznými rodiny tu byl ještě důstojník Ignác Friedberg, s nímž neměla pražská rodina žádný kontakt. Vsadil na bratra své první ženy, nadporučíka Morice Fialku, který na akademii ve Vídni učil český jazyk. Otec si uvědomoval, že dostat syna na prestižní vojenskou školu ve Vídni nebude snadné. V Praze si však poradit uměl a brzy našel cestu k vojenským pánům, od nichž jeho syn dostal příznivé doporučení pro povolání důstojníka rakouské monarchie. O dobrém výsledku lékařské prohlídky syna také nepochyboval. Samozřejmě, podmínkou k přijetí do akademie byla také nutnost úspěšně vykonané zkoušky uchazeče přímo ve Vídni.

Po souhlasu rodičů byl jedenáctiletý student pražského akademického gymnasia natěšen představou, že by mohl po třech letech gymnasiálních studií v Praze být kadetem Vojenské akademie Marie Terezie v Novém městě za Vídni. Na chlapce jeho věku učinily pestré uniformy, koně a vojenské slavnosti mocný dojem. Byly tu ještě další a nezanedbatelné vlivy. Příkladem vojáka mu byl strýček Fialka. Dalším podnětem o správnosti volby životního povolání mu byl starší chrudimský bratranec, doktor práv Karel Salášek, který se rovněž upsal vojsku a stal se auditorem. Ve své době byl hojně rozšířený názor, že „oficiři od vojska“ mají dostatek volného času. Chlapec si naivně představoval, že po vyřazení z akademie bude mít spoustu volného času pro malování. O volbě svého povolání Friedberg-Mírohorský později napsal: „Jediná pěkná kavárna tehda nedávno zřízená od jistého Melzera v Ovocné ulici, prastará kavárna

byla v Templu v ulici Celetné. Onino zevlující, nezaměstnaní pánové dokazovali mi nepochybně, že já, stanu-li se důstojníkem, budu mít času prázdného na provádění drahého mě umění, co druzí budou sedět v kavárnách a na stážích nebo před nimi, budu já malovati... Jelikož byl strýc Moric Fialka, bratr nebožky matky mé, nadporučík v 28. pěším pluku učitelem českého jazyka ve Vojenské akademii v Novém Městě za Vídní, a vychování tam i vystoupení po určitém čase sedmi let v hodnosti poručíka bylo daleko lepší než začátek co beznadějný tehdá kadet, ihned jemu otec psal, jak bych se tam dostal.“

V akademii

Prestižní školou v mocnářství byla Vojenská akademie Marie Terezie ve Vídeňském Novém městě za Vídní známá též jako Terezianum. Jednalo se o vojenskou školu s letitou tradicí a proslulou mnoha generály zvučných jmen. Akademii založila v roce 1752 císařovna Marie Terezie pro výchovu armádních důstojníků. Absolvováním tereziánské akademie byl mladému oficirovi položen základ pro jeho další úspěšnou vojenskou kariéru. Samozřejmě nebylo možno věc zjednodušovat, vojenská kariéra byla podmíněna schopnostmi, kvalitami, a v neposlední řadě pověstí důstojníka. Vynikající úroveň v získaném vzdělání přitahovala zájemce z více společenských vrstev. Nebylo divu, že mezi mladými kadety bylo plno šlechtických potomků starobylých jmen. Studium pochopitelně lákalo také syny z měšťanských rodin v naději na lepší postavení u vojska. Stejnou představu o budoucnosti svého syna měl roku 1840 také Emanuelův otec, který spatřoval další možnou překážku v množství zájemců, než by mohla akademie přijmout. Snažil se nic nezanedbat. Statkář spoléhal, že švagr nadporučík Moric Fialka, bratr jeho první zemřelé ženy, pomůže. Zájem ze strany švagra nelze popřít, přesněji řečeno přímluva jeho manželky – paní Karoliny – určitě věci prospěla. Paní Fialková se znala s manželkou velitele akademie Reinische, paní baronkou Reinischovou. Ta se zmínila o nadějném synovci své přítelkyně z Prahy a jeho zájmu studovat vojenskou akademii ve Vídni. Emanuelův otec Ignác to okomentoval kdysi hojně užívaným rčením: „Kam čert nemůže, nastrčí starou babu.“ Samozřejmě trochu s tou „babou“ přeháněl, paní Fialkové bylo v té době pouhých dvacet tři let.

Nezbytné dokumenty s žádostí o studium byly na akademii odeslány a blížil se den zkoušek. Termíny zkoušek byly zájemcům předem oznámeny a Emanuel, doprovázen otcem, odjel do Vídně. Otec ty chvíle napětí prožíval snad více než syn. Zkouška v akademii před

komisi složenou z důstojníků-učitelů se konala druhý den po příjezdu. Pohovor a otázky komise dopadly pro Emanuela výtečně, byl přijat a nastoupil rovnou do druhého ročníku Tereziánské vojenské akademie v Novém městě za Vídní.

Emanuel byl v tomto směru dítětem štěstěny. V jeho době bylo ještě možné nastoupit do vojenské akademie bez ukončeného středoškolského vzdělání. Roku 1840 se stává syn zemědělského hospodáře a samostatného rady z Čech, pražský gymnasista Emanuel Salomon Friedberg, kadetem vojenské akademie s číslem 390.

Dosavadní volný život gymnasiálního studenta změnil vojenský řád. Den začínal kadetům společnou ranní modlitbou v kapli, z níž vedla cesta k prosté snídani, kávě se suchou houskou. Po snídani se ročníky rozdělené do setnin rozcházely do svých učeben, zvaných učírny. Zde probíhaly výukové hodiny vyplněné odbornými přednáškami. Výuka tu nebyla jen ryze vojenského zaměření, kadeti se vedle specifických vojenských předmětů – strategii a taktice, zeměměřičství, polohopisu, rýsování, astronomii, nauce o hradebnictví, zákopnictví a dělostřelbě také vzdělávali v mezinárodním právu, v historii, zeměpise. Seznamovali se také se základy lučby, tj. v chemii, apod.

Kadeti v prostorných učebnách pronikali do zásad vedení služební korespondence, včetně krasopisu a práce s vojenskými razítky a služebními pečetidly. V krasopise zpočátku nevynikal, kadet „Džorž“ Grivičič mu pomohl, naučil Friedberga znát a psát písmena azbuky. Friedberg si poměrně brzy vypsál ruku a bylo mu to přínosem v lehkosti a rychlosti drobných kreseb a malůvek

Co však Friedberga zvláště potěšilo, byla skutečnost, že český jazyk se tu vyučoval mnoho let, a to již od roku 1775. V době Friedbergových studií jej učili tzv. vojenští vyučující. Byli to dva Češi, důstojníci Moric Fialka (1809–1869) a Tomáš Burian (1802–1874), kteří sem byli povoláni ze svých mateřských posádek. Zvláště pražský rodák Burian učinil na kadeta Friedberga hluboký dojem zajímavými jazykovými přednáškami. Byl to jeden z prvních tvůrců českého vojenského názvosloví. (Významných učitelů českého jazyka tu bývalo více, např. Zdirad Polák nebo Ferdinand Čenský, s nimiž se časově Emanuel nemohl setkat.) V akademii byl kladen důraz na znalost cizích jazyků – francouzského, anglického, a samozřejmě zemských

jazyků, zejména německého, maďarského a italského, užívaných v mnohonárodnostní říši. Cizí jazyky kadetu Friedbergovi šly velmi dobře. Přínosem bylo, že mnozí Friedbergovi spolužáci byli rodilými mluvčími, a díky nim pronikal do tajů cizích jazyků i mimo vyučovací hodiny. Kadet „Džorž“ Grivičič, rodem Chorvat, ovládal srbochorvatštinu a naučil Emanuela psát azbukou. Tuto zkušenost si pochvaloval, jako kreslíř si procvičil ruku a zdokonalil se v krasopise.

Nedílnou součástí výchovy kadetů byl pořadový výcvik, zvaný execírka. Učil se základní postoj, cviky na místě, cviky za pochodu, vzdávání pocty, slavnostní pochod, a vůbec vše, co k vojenskému chování a vystupování patří. Mimo budovu tu bylo místo zvané rejdiště, kde byly překážky složené z tělocvičného náradí – kladičky, kozy apod. Zde kadety proháněli učitelé-důstojníci, ale klasická tělovýchova nebyla tehdy provozována. Tělesná příprava adeptů důstojnického povolání sice bývala samozřejmostí a neobešla se bez nácviku fyzické zátěže disciplín, k nimž patřil běh, skok, a samozřejmě šerm kordem a halapartnou, ale s odbornou tělovýchovou pozdějších let neměla mnoho společného. V létě přibyl základní plavecký výcvik. Kadet Friedberg se plavat naučil až v akademii. V zimě se povinně bruslilo, ale jemu to příliš nešlo. Nároky výuky snášeli jednotliví kadeti různě, našli se i zhýčkaní jedinci, ale k těm Emanuel nepatřil. Na jednom se však shodli všichni, vítanou dobou pro akademiky a učitele byl totiž čas oběda.

Oběd býval často jediným vysvobozením kadetů z náročných a tvrdých hodin výuky. Strava se podávala na cínovém nádobí, které časem zčernalo a příbory také tak, vše vypadalo odpudivě, jak se Friedberg zmiňoval v dopisech rodičům. Po obědě následovaly další přednášky, které přerušil čas odpolední svačiny. Další vyučování trvalo do večere. K večeři bývaly často droby, dršťky, hovězí i drůbež. Po jídle a námaze nebylo divu, že se dostavila nepřekonatelná touha ulehnout na kavalec. Řád akademie velel k něčemu jinému, ani po večeři nebylo kadetům popřáno trochu volna. Večer nastal čas povinného samostudia, na jehož včasný nástup dohlíželi poddůstojníci. Vyučující důstojníci sem docházeli na konzultace. Úlevy se tu nenosily, a tak se v zimě, kdy přišla brzy tma, studovalo při svíčkách. Večery bývaly často únavné, mnozí vítali noc. Ročníky byly od sebe důsledně oddělovány, kadeti mezi sebou nemohli

udržovat jakýkoliv kontakt. Na čas výuky a stejně tak ve chvílích volna dohlíželi na kadety všudypřítomní poddůstojníci a službu konající dozorčí důstojník. Ani noc nebyla bez náležitého dohledu, poddůstojníci sdíleli s kadety společnou ložnici, avšak spali odděleně za plentou.

V roce 1843 přichází po smrti svého předchůdce, zesnulého polního podmaršálka Ignáce svobodného pána Reinische (1768–1843), nový ředitel vojenské akademie. Tereziánská akademie zorganizovala vojenský pohřeb s poctami, kterého se zúčastnili také kadeti. Nový ředitel generálmajor Anton rytíř Martini (1792–1861) byl mužem na svém místě. Byl synem velitele Temešvárské pevnosti a znal od dětství vojenské prostředí. Také on pokračoval v rodinné tradici, stal se vojákem. Jako mladý důstojník prošel významné bitvy počátku 19. století. Pozoruhodná byla jeho všestrannost, pracoval také v diplomatických službách rakouského mocnářství. Ve všech funkcích projevil schopnost jednat s lidmi, nebylo divu, že si brzy získal autoritu kadetů.

Po svém nástupu nařídil generál Martini vynést staré obrazy generálů z 18. století, nechal je zrestaurovat a vystavit na stěnách akademie. Dosud holé stěny v chodbách akademie byly současně vyzdobeny nástěnkami, které představovaly kadetům uniformy nošené vojáky v mocnářství. Do té doby nudné kasárenské zdi se projasnily. Mimo jiné kadeti ocenili ředitelův praktický nápad, nechal jim totiž ušít nové stejnokroje z kvalitnější látky. S sebou přivedl nového učitele francouzštiny Goumoense z 13. pěšího pluku lombardského. Kadeta Friedberga sice neučil, ale jak vidno – neunikl jeho tvůrčí pozornosti.

Společně s ním přivedl ředitel akademie drobného mužíčka z lombardského pluku arcivévody Albrechta. Byl to učitel italského jazyka nadporučík Terenghi.

Důstojníci-učitelé, ale také kadeti, bývali občas zváni na oběd k řediteli vojenské akademie generálmajoru a od roku 1846 polnímu podmaršálku Martinimu. Friedberg si ho osobně vážil, byl to elegantní generál s úžasným společenským rozhledem a milovník umění. Martini ve volném čase hovořil zásadně francouzsky, kterou Emanuel, jak známo, ovládal. Generál to uměl ocenit a řadil jej často mezi pozvané.